

АЛИШЕР НАВОИЙ НОМИДАГИ ЎЗБЕКИСТОН
МИЛЛИЙ КУТУБХОНАСИ

ЎЗБЕК ХАЛҚИ БАЙРАМЛАРИ

Тошкент – 2006

АЛИШЕР НАВОИЙ НОМИДАГИ ЎЗБЕКИСТОН
МИЛЛИЙ КУТУБХОНАСИ

ЎЗБЕК ХАЛҚИ БАЙРАМЛАРИ

Методик-библиографик қўлланма

Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси
нашриёти

Тошкент – 2006

78.342

Ў 16

Илмий-методик бўлим томонидан тайёрланди

<i>Тузувчи</i>	<i>Ф.Рўзиева</i>
<i>Муҳаррир</i>	<i>Ҳ.Маматраимова</i>
<i>Масъул муҳаррир</i>	<i>О.Қиличбоев</i>
<i>Матн терувчи</i>	<i>З.Жалилова</i>

Ўзбек халқи байрамлари: Метод.-библиогр. қўлл. / Алишер Навоий ном. Ўзбекистон Миллий к-наси; Тузувчи Ф.Рўзиева; Муҳаррир Ҳ.Маматраимова; Масъул муҳаррир О.Қиличбоев.-Т.: Алишер Навоий ном. Ўзбекистон Миллий к-наси нашриёти, 2006.-40 б.

КБК 78.342+63.5 (5У)

Байрамлар инсон ҳаётидаги энг яхши кунлардан биридир. Дунёдаги барча халқларнинг умумий байрамлари ва маълум бир миллатга тегишли байрамлари мавжуд. Қуйидаги қўлланмада диёримизда нишонланадиган байрамлар ва уларнинг тарихи ҳақида маълумотлар берилган.

© Алишер Навоий номидаги
Ўзбекистон Миллий кутубхонаси
нашриёти, 2006 й.

МУҚАДДИМА

Дунёдаги барча халқлар ҳаётида байрамлар муҳим аҳамиятга эга бўлган. Байрамларнинг кўпчилиги бизга энг қадимги даврлардан етиб келган.

Байрамларни нишонламайдиган инсон, оила ёки жамоани топиш қийин. Ҳар бир миллат ва давлатнинг умумий байрамларидан ташқари, ўз байрамлари бўлади. Ўзбек халқининг ҳам энг қадимий даврлардан шакллана бошлаган, авлоддан-авлодга ўтиб, такомиллашиб, бебаҳо меросга айланган байрамлари кўп.

Мустақиллик туфайли урф одатлар, маросим ва байрамлар илдизи, тарихи, уларнинг халқимиз маданий ҳаётидаги ўрни ўрганилиб, кенг нишонлана бошлади.

Ўзбек халқи ер юзида байрамларга бой халқлардан бири десак бўлади. Ушбу қўлланмада ана шу байрамларнинг баъзилари ҳақида қисқача маълумот бериб, кутубхоналар ходимлари учун қулай бўлган шаклларда ушбу байрамларни ўтказиш дастурлари ва адабиётлар рўйхатини тақдим этамиз.

Ушбу қўлланма байрамлар ҳақидаги адабиётларни тарғиб қилишда кутубхона ходимларига ва бошқа ташкилотлар, мактаб, лицей, коллеж, олий ўқув юртлари билан ҳамкорликда байрам тадбирларини ўтказишда, адабиётлар кўргазмалари тайёрлашда яқиндан ёрдам беради.

Ўзбекистон байрамлари ва муҳим саналар тақвими

1 январь – Янги йил байрами
14 январь – Ватан ҳимоячилари куни

Март

8 март – Хотин-қизлар байрами
21 март – Наврўз байрами
27 март – Халқаро театр куни

Апрель

1 апрель – Кулги куни
7 апрель – Умумжаҳон саломатлик куни
12 апрель – Бутунжаҳон авиация ва космонавтика куни
23 апрель – Муаллифликни ҳимоя қилиш ва халқаро китоб куни

Апрелнинг охири кунлари май ойининг бошланиши – Гул байрами

Май

9 май – Хотира ва кадрлаш куни
18 май – Халқаро музейлар куни

Июнь

1 июнь – Халқаро болаларни ҳимоя қилиш куни
5 июнь – Жаҳон атроф-муҳитни муҳофаза қилиш куни
23 (25) июнь – Ёзги чилла кириши. Қадимда бу кунларда “Сув сайли” байрамлари нишонланган.
27 июнь – Матбуот ва оммавий ахборот воситалари ходимлар куни.

Август

Август ойининг учинчи якшанбаси – Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий Ҳаво Флоти куни.

31 август – Қатағон қурбонларини ёд этиш куни.

Август ойининг охири – Қовун, узум, анжир каби мева ва полиз экинлари сайллари ва меҳнат байрамлари нишонланади.

Октябрь

1 октябрь – Ўқитувчилар ва мураббийлар куни

1 октябрь – Халқаро қариялар куни

21 октябрь – Тил байрами

Декабрь

1 декабрь – Халқаро ОИТСга қарши кураш куни

3 декабрь – Халқаро ногиронлар куни

8 декабрь – Конституция куни

Декабрь – Ҳосил байрами

23 (25) декабрь – Қишки чилланинг кириши

Йилнинг турли вақтларига тўғри келадиган Рўза ҳайити ва Қурбон ҳайитлари биринчи куни ҳайит байрамлари нишонланади.

Ўзбекона байрамлар

Байрам – халқнинг шодлик ва хурсандчилик кунидир.

Маҳмуд Қошиғарий

Биз байрам деганда бирор-бир муҳим ҳодиса, воқеа, санани кўпчилик бўлиб, кўтаринки руҳда, куй-қўшиқ, хурсандлик билан нишонлашни тушунамиз.

Ҳар бир миллатнинг ижтимоий-маданий ҳаётида азалий анъана, урф-одат, маросим, байрамлари мавжуд.

Ўзбек халқида йирик ишларнинг бошланиши ва яқунланиши одатда байрамга айланиб кетади. Янги ҳосил мавсумининг бошланиши ва илк уруғ қадаш жараёни ҳам деҳқонлар ҳаётида муҳим воқеа бўлганлиги боис байрамона кайфиятда ўтади.

Байрамлар инсонларнинг босиб ўтган йўллари чучуқрашга, ғалабалардан фахрланишга, келажак учун режалар тузишга, эртанги кунга умид боғлашга ёрдам беради. Шунинг учун ҳам, байрам арафасида кишилар бир-бирларини табриклашади, яхши тилаклар тилайди.

Байрамлар моддий ва маданий ҳаётда эришилган муваффақиятларнинг ўзига хос намоёниши ҳисобланади. Чунки байрам кунига бағишлаб барча муассасалар, корхоналар ўзлари эришган муваффақиятларни намоёниш қиладилар.

Байрамларнинг моҳияти улар мазмуни ва ғоясига боғлиқ бўлади. Мазмун, ғоя ҳар бир байрамнинг асосини, образли қилиб айтганда “жони” ва “қони”ни ташкил этади. Тарихий жараёнда байрамлар маъноси, ғояси халқнинг ўйи, дарди, орзу-умидлари асосида пайдо бўлган ва ўзгариб, ривожланиб борган.

Мустамлакачилар ҳам, маҳаллий ҳукмдорлар ҳам байрамларга ўз ғояларини сингдиришга ҳаракат қилган. Масалан, Наврўз, Меҳржонга мустамлакачилар ўз мафкура-сини ёки ислом пешволари диний ғояларини сингдиришга интиланган.

Қадимда инсонлар асосан овчилик қилиб кун кечирганлар. Овдан кўпроқ ўлжа билан қайтган овчилар хурсанд бўлиб, ов жараёнларини имо-ишора ва махсус ҳаракатлар билан ўйин шаклида такрорлашган. Натижада “ов ўйинлари” байрам тадбирлари вужудга келган. Ибтидоий одамлар ҳаётида “овчилик ўйинлари” овдан олдин ва кейин ўтказилиб борилган. Овчилик асосида аста-секин чорвачилик шакллانган.

Бронза даврларидан бошлаб, ўтроқ дехқончилик вужудга келиши ва унинг ривожланиши натижасида икки анъана:

- 1) баҳорда уруғ қадаш ва
- 2) кузда ҳосилни йиғиб олиш маросим байрамларига айланган.

Марказий Осиё халқларининг асосий одат, маросим ва байрамлари коинот, табиат, фалсафа ва меҳнат фаолияти билан боғлиқ, Аждодларимиз борлиқдаги муҳим тўрт нарса (куёш, ҳаво, ер, сув)ни аниқлаш билан бир қаторда, улар

билан боғлиқ тўрт улуғ кунни ҳам белгилаб, нишонлашга одатланган. Масалан, табиат уйғониши, кун-тун тенглиги, дала ишларининг бошланишида наврўз, ёзда – сувга эҳтиёж кучайганда

- Ангом (Вахшангом) (сув байрами), кузда

- Меҳржон (Чири-руж, Ним сарда), кишда энг узок тун ва қисқа кун бўлганда, совук кунда (қишки чилла) Сада-Олов байрами каби байрамларни уюштиришган.

Авестошунос Мери Бойснинг ёзишича, қадимда зардуштийларнинг куйидаги еттита байрами мавжуд бўлган:

1. Маидйой – зарэмайя – баҳор ўртаси.
2. Маидйой – шем- ёз ўртаси.
3. Паяитшайха – ғалла йиғиш байрами.
4. Айтрима – чорванинг ёзги яйловдан қайтиши.
5. Маийаирйя –киш ўртаси.
6. Хамаспатмаэда – фраваш (руҳлар шарафига зиёфат бериш).
7. “Наврўз” (Авесточа қанақа номланганлиги маълум эмас).

Юқоридаги байрамлар диний маросим шаклида ўтиб, улар Ахурамазда шарафига бағишланган ибодат билан бошланган. Ибодатдан сўнг хурсандчилик, ўйин-кулги бўладиган зиёфат ўтказишган.

Ўрта Осиё, жумладан Ўзбекистон худудида яшовчи халқларнинг қадимий байрамлари ҳақида X-XI асрларда яшаган буюк қомусий олим Абу Райҳон Беруний “Қадимий халқлардан қолган ёдгорликлар” асарида ёзиб қолдирган.

Берунийнинг ёзишича, Хоразм худудида яшаган халқларнинг икки турда байрамлари бўлган:

1. Табиат ҳодисаларига бағишланганлари: йил боши байрами (наврўз), очилиш байрам, гулханда исиниш байрами ва бошқалар.

2. Диний маросимлар (исломгача бўлган даврда) арвоҳлар учун қабрларга овқат қўядиган кун ва бошқалар.

Аждодларимизнинг қадимги тақвими Наврўздан бошланган. Меҳнаткаш халқ ҳаётида муҳим ўрин тутган баҳор байрамлари янги меҳнат мавсуми бошланишидан дарак берган.

Наврўз ҳақида

Беруний шундай ёзади: “Наврўз... ўтмиш замонларда... қуёшнинг саратон буржиги кириш пайтига тўғри келар эди. Сўнгра, у орқага сурилгач, баҳорда келадиган бўлди. Энди у бутун йил унга хизмат қиладиган бир вақтда, яъни баҳор ёмғирининг биринчи томчиси тушишидан гуллар очилгунча, ҳайвонларда уйғониш мавсуми бошланишидан то насл вужудга келгунича давом этган вақтда келади. Шунинг учун “Наврўз” оламнинг бошланиши ва яратилишига далил қилинган”.

“Наврўз”нинг пайдо бўлиши ҳақида кўплаб афсоналар мавжуд. Масалан, зардуштийлар даврида эзгулик худоси Ахурамазда (Хурмуз) баҳор, ёзда, ёвузлик худоси Анхарамайню (Ахриман) – кузда ва қишда хукмронлик қилади, деган қараш мавжуд бўлган. Баҳорнинг биринчи кунини эзгулик худоси ёвузлик худоси устидан ғалаба қилган муқаддас сана, деб байрам қилишган. Бу сана “Наврўз” кунига айнан тўғри келган.

Яна бир қадимий афсонага кўра, Одам Ато ва Момо Ҳаво илк бор учрашган кун “Наврўз” байрами деб тан олинган эмиш.

Фирдавсийнинг “Шоҳнома”сида эса янги йил (“Наврўз”)нинг пайдо бўлиши шоҳ Жамшид* номи билан боғланади. Жамшид одамларга яхшилик қилиш мақсадида

* Пахлавий ва дарий тилида “нур”ни “шед” дердилар. Шунинг учун бу сўз бошига “Жам” сўзини қўшиб, “Жамшид” деб атай бошладилар.

уларни касбга ўргатади, темирни эритиб қурол ясатади, ип йигиртириб, кийим тўқитади, ҳаммом, уй, саройлар бунёд қилдиради, табиблик сирларини очади, кема ясатади, боғ барпо қилдиради. Ниҳоят, Жамшиднинг ишлари гуркираб, мева берган кунда ўзига тахт ясади, унда осонгина кўтарилади. Бу “Шоҳнома”да куйидагича таърифланади:

*Тахт кўкда чарх урар мисоли қуёш,
Фармондор ўтирар, унда ирғаб бош.
Барча жам, одамлар қарар тахтига,
Жаҳон қойил бўлиб шукуҳ-бахтига.
Жамшидга сочишар олтину гавҳар,
Шу кунни янги йил – байрам дейишар.
Йил боши Хурмузу эди фарвардин,
Дилда на гам қолди, на адоват-кин.
Улуғлар шодлик-ла базм қурдилар,
Юзларин чолғуга, мойга бурдилар.*

Алишер Навоий ҳам “Тарихи мулки ажам” номли асарида Жамшиднинг буюк кашфиётлари сўнггида улуғ Наврўзни ихтиро қилганлигини баён қилади. Навоий ёзишича: “Жамшид “Чихил минор” номли одамзод кўрмаган ва ақл бовар қилолмайдиган баланд бино куриб...: “бу иморат туганди, олам салотин ва ашров ва аҳборин йиғиб, анда азим жашн қилди. Ул вақтиким, қуёш нуқта эътиқодли рабиййга тахвил қилиб эрди ул бинода тахт устига ўлтириб, адолат сайт ва садосин оламга мунташир қилди ва ул кунининг отин наврўз қўйди”.

Беруний асарида келтирилган афсона бўйича ҳам Наврўзнинг келиб чиқиши Жамшид шоҳга боғланади: “Жамшид ўзига арава ясаб олгач, ўша кунни аравага чиқиб олди, жинлар ва шайтонлар уни ҳавога кўтариб, бир кунда Дунбован (Дамованд тоғи)дан Бобилга олиб бордилар. Одамлар бу ажойиб воқеани кўргач, ўша кунни ҳайит қилдилар ва Жамшиднинг (арава учишига) тақлид қилиб, арғимчоқларга учдилар”.

“Наврўз”нинг пайдо бўлиши ҳақидаги бу каби афсоналарни турлича талқин қилиш мумкин. Бирок “Наврўз”нинг қачон ва қандай вужудга келганлигини аниқ кўрсатиш қийин. Шундай бўлсада, ишонч билан айтиш мумкинки, бу байрам доно кишилар томонидан кашф қилинган. Чунки “Наврўз” коинот ва табиат қонуниятлари, яъни қуёшнинг ҳамал буржигга кириши, кеча ва кундузнинг узая бошлаши, табиатда жонланиш юз бериши, баҳорнинг келиши билан боғлиқ тарзда илмий асосланиб белгиланган. Бу эса ҳар қандай жамиятда “йил боши” (қачон келишидан қатъи назар) “Наврўз”ни табиат байрами сифатида нишонлаш учун асос бўлган. Аслида “Наврўз” ибтидоий жамоа даврида одамлар деҳқончиликка янги иш мавсуми бошлашдан олдин ўтказадиган баҳор байрами сифатида шаклланган.

Замонлар ўтиши билан бу байрам такомиллашиб, унга мос кун аниқланган. У “йил боши” сифатида белгиланиб, унга “Наврўз” (яъни, “Янги кун”) деган ном берилган, деб тахмин қилиш мумкин. Мана шу тариқа Наврўз байрами ҳар йили 21 мартда нишонланиб келинади.

Янги йил байрами

Ўрта Осиё халқлари, кўпгина шарқ мамлакатларидагидек, ҳозирги кунда икки янги йилни, яъни боболар одати бўйича анъанавий “йил боши” – “Наврўз”ни ва Европанинг ҳамма мамлакатларида расмий қабул қилинган 1 январни янги йилнинг кириб келиши деб байрам қиладилар.

Янги йил бутун дунёда, жумладан Ўзбекистонда ҳам қизиқарли ва мазмунли байрамга айланмоқда. Бу байрам турли халқларда турли вақтда нишонланишидан қатъий назар, мунтазам равишда ўтказилиб туриладиган, муайян астрономик ритмда ернинг қуёш атрофида бир марта тўлиқ айланиши, тўрт фасллик табиат йилининг яна такрорла-

ниши кабилар билан боғлиқ. Бир йилда ер қуёш атрофида 940 миллион км йўлни босиб ўтади (Бу секундига 40 км демакдир). Ер қуёш атрофини 365 кун 5 соат 48 дақиқа, 46 сонияда айланиб чиқади. Демак, коинот ва табиат бир марта тўлиқ айланиб чиқишини нишонлайдиган сана бу – янги йил байрамидир.

Рим императори Юлий Цезарь милoddан аввалги 46-йилда мисрликлар тажрибаси асосида янги Юлиан календарини яратган. Бу календарга қуёшнинг “туғилиши”, куннинг узая бошлаши, қуёшнинг қиш буржидан чиқиб янги буржга кириши асос қилиб олинган. Бироқ, рим консуллари жойларга бориб, 1 январдан иш бошлаши кераклиги учун бу сана янги йил боши деб қабул қилинган.

1582 йилда Рим папаси Григорий календарни ислох қилади. Чунки Юлиан календариди ҳар 128 йилда 1 кечакундуз йиғилиб, бу 10 кунни ташкил этадиган эди. Григорий календарни 10 кун олдинга суради. Шундан кейин турли мамлакатларда аста-секин Григорян календарига ўта бошланади. Ҳозирги даврда у дунё бўйича қабул қилинган календарь ҳисобланади.

Дунёда янги йилнинг киришини 1 январь деб қабул қилинган бўлсада, бироқ уни кутиб олиш турли мамлакатларда ҳар хил вақтга тўғри келади. Масалан, Эфиопияда янги йил сентябрнинг ўрталарида, Бирмада эса, апрель ойида байрам қилинади. Индонезиянинг баъзи оролларида янги йил байрами 10 кун давом этади ва ҳар йили турли ойларда нишонланади. Ҳатто баъзи бир мамлакатларнинг ўзида янги йил турли ойларда нишонланади. Масалан, Ҳиндистоннинг жанубида янги йил март ойида, Шимолда-апрель ойида, Ғарбда-октябрь ойида, Керала штатида эса гоҳ июль, гоҳ августда кутилади. Кўпгина шарқ халқларида юқорида айтилганидек, баҳорнинг кириб келиш вақти-“Наврўз” 21 мартдан 22 мартга ўтар кечаси байрам қилинган, у ҳозир ҳам йил боши ҳисобланади.

Янги йилни нишонлаш турли мамлакатларда қадимдан турлича одатлар билан ўтади.

Италияда янги йил кирар кун деразадан барча эски нарсаларни улоқтиришар экан.

Кун чиқар мамлакат – Японияда эса, янги йил куни ярим тунда қўнғироқдан 108 марта зарб берилади. 100 ва 8 рақами Японияда бахтли ҳисобланади. Қўнғироқнинг сўнги зарбидан кейин ҳамма ётиб ухлайди. Унинг барча шаҳар ва қишлоқларидаги аҳолиси 1 январь куни тонг отишини кўриш учун кўчаларга чиқади. Янги йил куёш чиқиши билан кутиб олинади. Куёшнинг биринчи нурлари ерга етганда японлар бир-бирларини янги йил билан табриклаб, ўзаро совға алмашадилар. Кечгача кўчалар одамлар билан гавжум бўлиб, қўшиқлар, турли ўйинлар ва бошқа томошалар уюштирилади. Кечки пайт японлар уй-уйларига қайтадилар ва ўз оилалари даврасида байрамни давом эттирадилар. Байрам бутун январь ойида давом этади. Янги йил японлар учун фақат байрам бўлибгина қолмай, балки туғилган кун ҳам ҳисобланади. Янги йил арафасида идишларга тоза сув тўлдирилади. Бамбук ва қарағай новдалари осиб қўйилади, гуручли шўрва, сельд балиғидан тайёрланган таомлар тортилади.

Кубада ярим тунга яқин кўзалар сувга тўлдирилади. Соат миллари 12 ни кўрсатгач, сув ерга тўкиб ташланади. Бу эски йил бахт олиб келганлигини ҳамда янги йил ҳам сувдай тиниқ ва тоза бўлиши лозимлиги маъносини англатади. Ҳар бир кубалик 12 донадан узум ейиши шарт, бу йил бўйи бахтиёр бўлайлик, деган маънони англатади.

Шотландияда янги йил куни истаган киши хоҳлаган хонадонга меҳмонга кириши мумкин. Фақат бир шarti бор, у ҳам бўлса – меҳмоннинг қўлида бир бўлак кўмир бўлиши керак. Меҳмон уйга киргач, кўмирни оловга ташлайди, бу билан у, бу хонадонда узоқ вақт олов ўчмаслигининг тарафдори эканини билдиради.

Корея қишлоқларида янги йил киргандан сўнг кўчаларда оммавий сайил бошланиб, қизлар ўртасида баландликка сакраш бўйича мусобақа ўтказилади.

Руминияда янги йил дастурхонига варақилар пишириб қўйилади. Одатга кўра, унинг ичига танга, узук, митти чинни, қўғирчоқ ва қалампирга ўхшаш нарса солинади. Уни еган одам ўзининг “бахт” ва “иқбол”ини синайди. Варақидан гармдори чиқиши шўр пешоналик ҳисобланар экан.

Венгрияда янги йил дастурхонига парранда гўшти қўйилмайди, чунки парранда учади, оилада шу куни парранда гўшти ейиш баракани, бахтни учирар эмиш.

Гвинеяда янги йилнинг биринчи куни кўчаларда филларни етаклаб юриш одати бор.

Кенияда янги йилда сувда чўмиладилар, қайиқда сайр этиб, хурсандчилик қиладилар.

Суданда янги йил куни одамлар бир-бирларига ёнғок ҳадя этадилар, бу - йил давомида бахт сизга ҳамроҳ бўлсин, деганидир.

Хитойда эса, янги йилни қадимдан “Ой календари” бўйича январь охири, февраль бошида нишонлайди. Шу куни эски удумларга асосан кишилар бир-бирига пул солинган кизил конверт совға қиладилар. Янги йилда “Йўлбарс” маросим рақси жуда тантанали ва узоқ давом этади.

Вьетнамда янги йил тунда кутилади. Кеч тушиши билан вьетнамликлар боғ ва кўчаларда гулханлар ёқиб, бир нечта оила ушбу гулхан атрофида йиғилади, ҳамда турли таомлар пиширишади.

Бирмада янги йил йилнинг энг иссиқ пайтида кириб келади. Шунинг учун бу байрам Бирмада Сув “фестивали” номини олган. Сув фестивалида хоҳ кичик, хоҳ катта киши бўлсин, ҳамма бир-бирига сув сепади. Бу одат бахт тилаш рамзий маъносини билдиради.

Ирландияда янги йил кириб келиши олдидан кечга яқин барча хонадонлар эшиги очилади ва истаган киши исталган уйга меҳмон бўлиб кириши мумкин. Шу кеча соат 11:30 да улар ўз шаҳарларининг марказий хиёбонларига йиғилиб, кўшиқлар айтадилар, ўйнайдилар ва сайр қиладилар.

Мўғулистонда янги йил чорвадорлик байрами билан бирга кириб келади. Улар байрамда қўй гўшти пиширишади, чучвара тайёрлашади, уларнинг эътиқодича ким қўп овқат еса, узоқ умр кўради. Байрамда чакқонлик ва ботирлик мусобақалари ўтказилади.

Болгарияда эса, одамлар байрам дастурхонлари атрофида йиғилганларида уч дақиқа чироқ ўчириб қўйилади. Бу дақиқаларда барча янги йил ниятларини “кўнгилга тугади”.

Қадимдан кўпгина халқлар (кўпроқ шарқда) янги йилни эрта баҳорда ёки кузда кутиб олишган. Славянларда ва бошқа христиан халқларда қишни кузатиш ва баҳорни кутиш вақтида мартда “Масленица” янги йил байрами нишонланган. Христиан дини тарқалиши билан эса у “Византия системаси” бўйича кузда, 1 сентябрда нишонланадиган бўлган. Россияда янги йилни 1 январда байрам сифатида нишонлаш илк бор Пётр I томонидан 1699 йилда жорий этилган. Пётр I янги йилни “Лотин одати бўйича” кутиш ҳақида махсус фармон бериб, унда 1 январь кирар кечаси гулханлар ёқиш, уйни яшил ўсимликлар (арча) билан безаш ҳақида, кишилар янги йил билан бир-бирини табриклашларига даъват этган. Шундай қилиб, Россияда 1700 йилдан бошлаб 1 январь янги йил байрами сифатида нишонлана бошланган.

Шўролар даврида ҳам янги йил кутиб олинган бўлиб 1947 йилдан буён 1 январь - Янги йил байрами – дам олиш куни деб эълон қилинган.

Ўрта Осиёда бу байрам XIX аср охирида бу ердаги Европаликлар томонидан нишонлана бошланган бўлса ҳам, бу янги байрам – Янги йил ўзбек ҳаётига ҳам XX асрда сингиб кетди. Ҳозир эса, 1 январь – Янги йил ўзбек халқининг ҳам энг севимли ва қувноқ байрамига айланган.

Ўзбекистонда янги йил байрами киш чилласи ва Ялдо кечаси билан боғлиқ халқ анъаналарининг давомига айланиб кетди.

Маълумки, 21 декабрдан 22 декабрга ўтар кечаси энг узун тун (17 соат) содир бўлади. Қишнинг бу энг узун ва қоронғи кечасини Ялдо кечаси дейишган.

Элшунос олим Билол Аминов ёзган маълумотларга қараганда: Ялдо кечаларини халқимиз ҳатто зориқиб кутишган. Қиш кезлари ҳафта сайин гап-гаштак ейилган даврага тўпланганлар ширингуфторлик билан суҳбат қурганлар, сандал атрофида жам бўлиб палов ёки норин тановул қилишган. “Ялдо кеча”ларида гап-гаштак ўйнаган хонадон соҳиби меҳмонларни тўкин дастурхон тузаб кутиб олган. Қўй сўйилиб, тандир нонлар ёпилган. Қишга асралган қовун-тарвузлар, узуму-анорлар омборлардан олиб чиқилиб дастурхонга пешма-пеш тортиб турилган. Халқ шу тариха ўз байрамларини нишонлаб келган.

Мустақиллик байрами

Ўзбекларнинг азал-азалдан тўйлари кўп бўлган. Тўйлар – орзу-умидлар ушалиши айёми сифатида ҳозир ҳам давом этмоқда. XX асрнинг сўнги 10 йиллиги бошида ўзбек тўйлари қаторига яна бир шодиёна – республикамизнинг мустақиллик байрами куни қўшилди. 1991 йилдан бошлаб 1 сентябрь куни энг азиз, энг улуғ миллий байрам куни бўлиб қолди. 1 сентябрь мустақиллик куни сифатида мамлакатимиз миқёсида ҳар йили катта шодиёна билан нишонланмоқда.

Мустақиллик ўзбек халқига ўз қадр-қимматини, бўйбастини, тили ва маънавиятини қайта тиклаб олишга, миллий ғурур ва Ватанга муҳаббат туйғуларини камол топтиришга тўла-тўқис асос яратди. Мустақиллик байрами ўзбек халқининг энг муҳим анъанасига айланмоқда.

1991 йил 1 сентябрда илк бор мустақиллик байрами Ўзбекистонда нишонланди. Мустақиллик байрами куни халқ оммавий сайилга чиқади, барча вилоятлар ва туманларда байрам тантаналари катта шодиёна билан нишонланади.

Дунёнинг барча халқлари мустақиллик кунини ўзларининг энг асосий байрами деб ҳисоблашади. Масалан, АҚШ, Финландия, Греция, Бангладеш, Сенегал, Исроил, Хорватия, Филиппин, Вьетнам, Кипр каби жуда кўплаб мамлакатларда мустақиллик куни давлатнинг энг асосий байрами саналади.

Баъзи давлатларда республика мустақиллиги билан боғлиқ бир неча сана нишонланади. Масалан, Қозоғистонда 25 октябрь - Республика куни, 16 декабрь – мустақиллик куни сифатида байрам қилинади. Жанубий Африка Республикаси, Македония каби давлатларда миллий байрам республика куни деб аталади. Туркменистон эса 12 декабрь Нейтралитет куни деган ном остида мустақиллик байрамини нишонлайди. Қирғизистон 31 августда, Тожикистон эса 9 сентябрда мустақиллик кунини байрам қилади. 2001 йилда Украина, Грузия республикалари ҳам ўз мустақиллигининг ўн йиллигини нишонладилар. Озарбайжонда 28 май Озарбайжон республикаси тикланиш куни (1918 йил) сифатида байрам қилинса, 18 октябрь, Мустақиллик куни ҳисобланади. Арманистонда 28 май Мустақиллик куни, 21 сентябрда Арманистон Республикаси мустақиллиги тўғрисида референдум йиллиги нишонланади. Беларус Республикаси 3 июлни Мустақиллик куни деб белгилаган бўлса, шундай байрам Молдовада 27 августда ўтказилади.

Рўза ҳайити

Рамазон – ҳижрий йил ҳисобининг 9-ойи бўлиб, ислом ақидалари бўйича бу ойда Оллоҳ Муҳаммад алайҳиссаломга Қуръонни ваҳий қилган экан. Шунинг учун ҳам ислом дунёсида рамазон муқаддас ҳисобланиб, бу ойда мусулмонлар рўза тутишади. Рамазон якунида эса исломнинг катта байрамларидан бири – Рўза ҳайити бошланади. Бу ҳайит рамазон ойи сўнггида рўза тутиш тамом бўлганидан сўнг 10-шаввал ойининг дастлабки 3 куни ичида нишонланади.

Бу ҳайит рўза тутиш одати билан боғлиқ. Қуръоннинг “Бақара” сурасидаги 183-187-оятларида рўза тутиш ҳақида бундай дейилади: “Эй, мўминлар, тақволи кишилар бўлишингиз учун сизлардан илгари ўтганларга фарз қилинган каби сизларга ҳам санокли кунларда рўза тутиш фарз қилинади. Энди сизлардан бирор киши хаста ёки мусофир бўлса, у ҳолда (рўза тутолмаган кунларининг) саногини бошқа кунларда тутати... Оллоҳ сизларга енгилликни истайди, сизларга оғир бўлишини истамайди... Ва то тонгдан оқ ип қора ипдан ажраладиган пайтгача еб-ичаверинглар. Сўнгра кечгача рўзани бенуқсон қилиб тутинглар” (Қуръон. Иккинчи жуъз // Шарқ юлдузи.- 1990.- 4-сон.- 156-157 бетлар).

Қуръон ва ҳадисларда рўза тутиб, тақводор бўлишга алоҳида эътибор берилади. Тақво – кундуз кунлари ейиш ва ичишдан ўзини тийиш билан бирга, барча ёмон иллатлар, масалан, ёлғон сўзлаш, бировнинг кўнглини оғритиш, пора бериш ва пора олиш, ноҳақ зуғум қилиш, шаҳвоний ишларга берилиш кабилар)дан ҳам сақланишдир. Имом Бухорий ҳадисда ёзилган ривоятлар бўйича Муҳаммад алайҳиссалом шундай деган эканлар: “Албатта, рўза бир сақловчи нарсадир. Сизлардан кимки рўзадор бўлса, фаҳш сўзларни сўзламасин, жоҳил кишиларнинг ишини қилмасин. Агарда

бир киши у билан уришса ёки сўкишса “мен рўзадорман, мен рўзадорман”,- деб айтсун”.

Дин тарихига оид манбаларда қайд қилинишича, муслмонлар биринчи марта Муҳаммад пайғамбар бошчилигида рўза тутишган экан. Шунинг таъкидлаш керакки, Муҳаммад пайғамбардан олдинги пайғамбарлар ва уларнинг умматлари ҳам рўза тутишган. Айтишларича, Довуд пайғамбар йилнинг олти ойи мобайнида рўза тутган. Муҳаммад пайғамбар ҳар душанба ва пайшанба кунлари рўза тутишликни одат қилган. Бундан ташқари, у ҳар ойнинг боши, ўртаси ва охирида рўза тутган дейишади.

Қурбон ҳайити

“Қурбонлик”- “яқинлик”, “Худога яқинлашиш” деган маънони билдиради. Шунингдек, қурбонлик Худонинг раҳм-шафқатига сазовор бўлиш, унга миннатдорчилик билдиришни ифодаловчи маросимдир.

Қурбонлик одати қадимдан кўпгина қабилалар, халқлар ва деярли барча динларда мажуд бўлган. У турлича тарзда (масалан одам ёки унинг танасининг бир қисми, шунингдек, ҳайвонларни қурбон қилиш ва бошқалар) амалга оширилган. Қадимда баъзи халқлар (жумладан, сомиий, араб, яҳудийлар) ўз қулларини ва фарзандларини (ўғил ва қизларини) ҳам қурбон қилишган.

Қурбонлик маросими муқаддас диний китобларда, хусусан “Инжил” ва “Қуръон”да ўз ифодасини топган. “Қуръон”нинг “қавсар” сурасида Муҳаммад алайҳиссаломнинг бобоси – Абдул Мутталиб Зам-зам булоғининг суви камайиб қолганида, сувни кўпайтиришини Худодан тилаб, ўз ўғилларидан бирини қурбонликка атагани ҳақида ривоят бор. “Инжил” даги ривоятда Иброҳим (Авраам) ўзининг чин эътиқодини исботлаш учун тўнғич ўғли Исҳоқ (Исаак)ни қурбон қилишга қарор қилганида, Худо уни тўхтатиб, боланинг ўрнига қўчқорни сўйишга буюрган (Инжил. Борлик

китоби, 22-боб, 1-14 бандлар). “Қуръонда” келтирилган ривоятда эса Иброҳим ўзининг иккинчи ўғли Исмоилни қурбон қилмоқчи бўлади.

Кейинги вақтларда Қурбон ҳайити кўпроқ мотам маросими, яъни марҳумлар ўтган фотиҳали хонадонларга бориш, қабристонларни зиёрат қилиш қунига айланиб қолмоқда. Бу юмушлар бошқа кунларда ёки ҳайит арафасида бажарилса ҳам бўлаверади. Қурбон ҳайити – бу хурсандчилик куни. Қурбон ҳайити байрами, энг аввало, тирикларнинг бир-бирини йўқлайдиган кундир. Шу боисдан бу куни ота-оналар, қариялар, етим-есирлар йўқланиб, уларга қўлдан келганча мурувватлар кўрсатилади, совға-салом (“ҳайитлик”, “бозорлик”) лар берилади.

Қурбон ҳайити барча кишилар учун хурсандчилик ва иноқлик куни бўлиши лозим. Шунинг учун бу кун одамлар, миллатлар ўртасидаги низолар, келишмовчиликлар унутилиб, гина-қудратлар кечириладиган санага айланмоғи лозим. Бу кунда одамлар ўртасидаги меҳр-оқибат, иззат-ҳурмат, кадр-қиммат, инсонийлик каби хислатлар улуғланмоғи зарур.

Меҳржон

Абу Райҳон Беруний “Қадимий халқлардан қолган ёдгорликлар” номли асарида “Меҳржон” сўзини “қуёш “ ва “жон севгиси” деган маънолар билан боғлаб талқин қилади. Бу бежиз эмас, албатта. Чунки энг қадимги даврларда кўпгина ибтидоий халқлар қатори ўрта осиеликлар ҳам қуёшга сиғинишган. Бу ҳақда “тарих отаси” деб танилган юнон олими Геродот (милоддан олдинги 490-425-йилларда яшаган) ўрта осиеликлар “Худолардан фақат қуёшни эъзозлайдилар, унга отларни қурбонлик қиладилар”, дейди (История Узбекистана в источниках. Т: Фан, 1984, 55-бет).

Кўпгина қадимий халқларда қуёшга сиғиниш полисистик (кўп худолик) қарашларнинг муҳим ва таркибий қисмига айланиб кетган. Туркий қавмлардан бир хун

(гун)лар орасида ҳам кўп худолик мавжуд бўлиб, улар қуёш худоси билан бирга ой, осмон, ер, юлдузлар тангриларига ҳам сиғинишган. “Хунлар тонг саҳарлаб қуёшга сажда қилишган, тунда ойга сиғинишган, муҳим ишларни ой ва юлдузларга қараб ҳал қилишган, ой тўлганида душманларга ҳужум қилишган, ой тутилганда чекинишган. Кўк тангриси билан ер тангриси ҳаётни яратган, қуёш тангриси билан ой тангриси томонидан ҳукмронлик тахти ато қилинган деб ҳисоблашган” (Маҳмудов К. Туркий қавмлар тақдири //Фан ва турмуш.- 1990,- 11-сон.- 22-23 бетлар).

Шунинг учун ҳам, улар қуёшни “бобо” (“Қуёш бобо”) – “бизни яратган илоҳий куч”, деб унга сиғинганлар, мадҳиялар ўқиганлар, орзу-умидлари рўёбга чиқиши учун ундан нажот сўраганлар, унинг номи билан онт ичганлар, ўз ишларини бошлаганлар. Қуёш номини кишилар ва муқаддас жойларга қўйганлар. Масалан, қадимий хоразм тилида қуёшни “Хвара” деб атаганлар. Аждодларимиз бу ўлкага “Хворазем” (кейинчалик “Хоразм”) номини беришган. Кўплаб байрамлар номига ҳам “хвара” сўзини қўшишиб, уларни “Бобохвара”, “Амехвара” деб атаганлар. Тарихий манбаларда қуёшга бағишлаб махсус байрамлар ўтказилгани ҳам қайд қилинади. Чунончи, Беруний Озармоҳ ойининг биринчи куни “одамлар қуёшга сиғинишарди...” деб ёзади. Қиш чиқиши ва баҳор келиши пайтида содир бўлган бу ҳодиса ҳам, қадимда баъзи халқларда сақланиб қолган. Чунончи, шимолда яшайдиган таймирликлар ҳозир ҳам “Қуёш байрами” ўтказадилар. Бу байрам уларнинг энг катта тантанали байрами ҳисобланади.

Тарихий манбаларни таҳлил қилиб, шундай тахминлар қилиш мумкин: биринчидан, баҳорда байрамлар кўпайиб кетганлиги сабабли, кузги байрамлардан бирининг мавқеи оширилиб, у катта тантанага айлантирилган бўлиши мумкин; иккинчидан, II-III асрларда (сосонийлар сулоласи даврида) байрамлар ўтказилаётган муддатлар ўзгартирилган

пайтда қуёш байрамларидан бири кузги кун-тун тенглигига кўчирилган бўлиши ҳам эҳтимолдан холи эмас.

Албатта, қуёшпарастлик даврларида бундай байрамлар ўзига хос номлар билан аталган бўлиши керак. Бирок миллоддан олдинги (1-минг йилликлар бошида) бундай кузги байрамлар турли жойларда, масалан, Эронда ва бошқа жойларда “Меҳржон” (ёки “Меҳргон”), кўхна Хоразмда – “Чири-руж”, Сўғда эса “Ним-сарда” номи билан машхур бўлган. Бу байрам ҳақида Фирдавсийнинг “Шоҳнома” асарининг изоҳлар қисмида қуйидагилар ёзилган: “Меҳргон эронликларнинг кузги байрами, меҳр ойининг 16-куни, кузги кеча-кундуз тенглигида келади” (Фирдавсий. Шоҳнома. Т., 1975.- 721-бетда).

“Меҳржон” ўша замонларда энг йирик байрам бўлиши баробарида, у бошқа байрамлар билан ҳам бевосита боғлиқ бўлган. Хусусан, “Наврўз” ва “Меҳржон” зардуштийлар йилномасида бир-бирига файз бериб, икки дурдек чакнаб турган. Шунинг учун бўлса керак, Беруний “Қуёш ва Ой фалакнинг икки кўзи бўлганидек, “Наврўз” ва “Меҳржон”- замоннинг икки кўзидир”, дейди.

Маълумки, барча муҳим ҳодисаларнинг яхши ниятлар билан бошланиб, муваффақиятли яқунланиши кишиларга байрам кайфиятини бағишлайди. Кишилар табиат уйғониши, далаларда иш бошланишини “Наврўз” (“йил боши”) сифатида тантана қилганлар. Ўсимликлар дунёсининг ўсишдан тўхтаб, “уйкуга кетиши” ва меҳнат мавсуми яқунланишини “Меҳржон” (“Йил ярми”) деб нишонлаганлар. Бу байрамлар кимлардир томонидан шунчаки ўйлаб топилмаган. Улар коинот, табиат қонуниятлари, Қуёш ва Ер ўртасидаги муносабатлар асосида вужудга келган. Жумладан, “Наврўз” баҳорги кун-тун тенглигини қайд қилса, “Меҳржон” куздаги ўша ҳолатни таъкидлаган. “Меҳржон” байрами, бир томондан, коинот ва ерга жон ато этиб турган

куёшни кадрлашга даъват қилган, иккинчидан барчани қиш ғамини ейишга ундаган.

Аждодларимизнинг асосий байрамларидан бири бўлиб келган – “Меҳржон” кейинги минг йил ичида алоҳида байрам сифатида кенг нишонланмай қўйилган бўлсада, у бутунлай йўқолиб кетмади. “Меҳржон” куз ва ҳосил байрамларига бўлиниб кетди.

Эндиликда кўпгина қадимий байрамлар каби “Меҳржон”ни ҳам тиклаш ғояси ўртага ташлана бошлади. Мустақилликдан сўнг қадимий “Меҳржон” Ўзбекистонда ҳам ўтказилди. “Меҳржон” Тошкент шаҳри Марказий болалар истироҳат боғида ҳар йили куз фаслида ўтказилмоқда.

Ҳосил тўйи

Халқимизда ҳар бир мева ёки сабзавотга бағишланган алоҳида сайиллар билан бир қаторда, уларнинг барчасига бағишлаб бир йўла ўтказиладиган байрам ҳам бўлган. У “Ҳосил байрами”, “Ҳосил тўйи” ёки “Хирмон тўйи” деб аталган. Бу байрам деҳқонларнинг меҳнат мавсуми якунланиб, уларнинг бўш пайтлари кўпайган вақтда уюштирилган. “Ҳосил байрами” томоша-ўйинларга жуда бой бўлганидан, катта сайилга айланиб кетган. Деҳқонлар йил бўйи қилган меҳнатларининг роҳатини ана шу байрамда ҳис қилишиб, мароқли дам олишган. *“Эрта тонгданоқ бошланадиган бу сайилнинг энг катта томошаси улоқ ўйини бўлиб, улоққа чиққан йигитларнинг “Ол-ҳа, ол, ҳайда-ҳа, қоч” деган бақариқ-чақариқлари майдонни тутиб кетади.*

Улоқ майдони ёқалаб сал нарига ўтсангиз, баланд дор устида югуриб юрган довжурак дорбозларга кўзингиз тушади. Пастда эса масхарабоз ўзининг турли қилиқлари билан оломонни кулдираяпти. Ёнида алп қоматли полвон тош кўтараяпти. Йўл устида хўроз ва бедана уриштираётганлар атрофида одамлар гавжум. Ундан сал нарида баққоллик дўконлари ёнида ошпазлар катта қозонларда ҳар хил таомлар, сихланган каюблар пиширишаяпти. Яна бир

даврада бел олишиб, миллий кураш тушаётган полвонларнинг ҳаяжонли қиёфаларига кўзингиз тушади. Рақибни енгган полвонга шу ернинг ўзидаёқ совринлар берилади. Хуллас, “Ҳосил байрами”-“Томоша” шундай ташкил этилади” (Юнусов Х. Томоша // Маҳалладош.-1991.- 14 нояб.).

Ўқитувчилар ва мураббийлар куни

Жамиятнинг бугуни ва келажаги, унинг маданий-маърифий ва маънавий салоҳияти таълим тизимининг қай даражада ривожланганлиги билан белгиланади. Таълим-тарбия тизимидаги ислохотларнинг муваффақияти кўп жиҳатдан ўқитувчи ва мураббийларга боғлиқ.

Шу сабабли мамлакатимизда ўқитувчилар меҳнатини кадрлашга, уларга ҳар жиҳатдан ғамхўрлик кўрсатишга ҳаракат қилинмоқда. Жумладан, мамлакатимизда таълим тизимини жаҳон андозалари асосида ислоҳ қилиш, янги илм масканлари қуриш, уларни замонавий техника воситалари билан жиҳозлаш ишлари изчил давом эттирилмоқда.

Ўқитувчилик азал-азалдан эътиборли касб ҳисобланади. Мамлакатимизда республика Президентининг 1996 йил 9 январдаги Фармони билан 1 октябрь “Ўқитувчилар ва мураббийлар куни” деб белгиланган.

Мамлакатимизда ўқитувчи ва мураббийларнинг обрў-эътиборини янада ошириш, ёшларимизнинг биздан кўра билимли, кучли ва албатта бахтли бўлишлари учун барча шароитлар яратилмоқда. Байрам кунлари ўқитувчилар кутлуғ айём билан муборакбод этилади. Оммавий ахборот воситаларида Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримов табриги берилади.

Мамлакатимизда ўқитувчи-мураббийлар байрами қуйидагича ўтади. Аввало байрам арафасида республикамизнинг энг илғор ўқитувчи-мураббийлари давлат мукофотлари билан тақдирланади. Барча ўқув юртларида ўқитувчиларга бағишланган тадбирлар бўлиб ўтади, улар учун

дастурхонлар ёзилади, шогирдлар устозларига ўз тилакларини изҳор этадилар. Тадбирларда ўқитувчиларга бағишланган куй ва кўшиқлар янграйди. Собиқ ўқувчилар устозларини байрам билан табриклаш учун мактабга келадилар.

Хотин-қизлар байрами

Хотин-қизлар байрамининг тарихи узок ва қизиқарлидир. Аксарият кишилар бу байрам ХХ асрда вужудга келган деб ўйлашади. Аммо қадимий тарихий манбаларнинг гувоҳлик беришича, хотин-қизлар байрами Ўрта Осиёда қадимдан оналик уруғи ҳукмдорлиги (матриархат) даврида ҳам бўлган экан. Абу Райҳон Беруний “Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар” асарида ҳам узок ўтмишда аёллар байрами мавжуд бўлганлиги ҳақида қизиқарли маълумотларни қайд этган.

Маъум бўлишича баҳор арафасидаги ой – “исфандармўз” деб номланиб, бу ой аёллар оyi ҳисобланган. Шу оyнинг бешинчи куни эса аёлларнинг энг катта байрами ҳисобланган. Беруний “Ўтмиш замонларда бу ой ва кун хотинлар ҳаётига хос бўлиб, эрлар уларга эҳсон қилар эдилар”, -деб ёзади.

Исфанадрмўз сўзининг маъноси “ақл” ва “мулоҳаза” демақдир. “Исфандармўз” – гўзал соҳиба, номусли, яхши ишлар қилувчи ва эрига муҳаббатли хотинга вакил қилинган фариштанинг номи ҳамдир.

Қадимда Ўрта Осиё халқлари орасида аёллар байрами (“Исфандармўз”) нишонланган. Бироқ у Ўрта асрларга келиб кўпгина қадимий байрамлар каби йўқолиб кетган. ХХ аср бошида Европада вужудга келган халқаро хотин-қизлар куни, бизга яна ўша қадимий байрамимизни қайтарди, десак муболаға бўлмайди.

Дунё хотин-қизларининг ижтимоий-сиёсий тенглиги, эркинлиги учун кураш кунини жорий қилиш ташаббуси илк бор 1910 йил Копенгагенда бўлиб ўтган II Халқаро аёллар

конференциясида Клара Цеткин томонидан ўртага ташланди. Бу ташаббус 1911 йил Австрия, Дания, Германия, Нидерландия, Швейцария илғор аёллари томонидан қўллаб-қувватланди. 1914 йилга келиб, Россия, АҚШ, Германия, Австрия, Франция каби мамлакатларда 23 феврал (8 март) да хотин-қизлар байрами ўтказила бошланди.

Бизнинг мамлакатимизда ҳам 8-март хотин - қизлар байрами катта тантаналар билан нишонланади. Шу куни дам олиш куни бўлиб, барча жойда байрам тадбирлари ўтказилади.

“Наврўз яшариш байрами” номли мусиқали тадбир сценарийси

Атрофни баҳор нафаси қоплаган. Шаҳар ва кўчалар наврўз байрамига мослаб безатилган. Барча ташкилот, мактаб, лицей, коллеж, олий ўқув юртларида, болалар боғчалари ва маҳаллаларда наврўз байрами тадбирлари ўтказилади.

Куйидаги тадбир сценарийсини ҳар бир муассаса ўзларига мослаб фойдаланишлари мумкин.

Атроф наврўзона безатилган. Саҳнада баҳорга мос куй таралмоқда, бошловчилар даврага чиқиб келади.

1-бошловчи:

*Бугун шодиёна Наврўзи олам, Наврўзи олам,
Орзиқиб қутилган навбаҳор тўйи!*

Ассалом янги йил! Ассалом байрам!

Сенга аталгуси юраклар куйи.

2-бошловчи: Ассалому алайкум, даврамизга ташриф буюрган азиз меҳмонлар, баҳор айёмингиз муборак бўлсин.

1-бошловчи: Ассалому алайкум, шодиёнамиз меҳмонлари ва иштирокчилари. Сизларни Наврўз - баҳор байрами, яшариш, покланиш байрами билан чин дилдан табриклаймиз. Бугунги куй қўшиқларимиз сизлар учун.

(Кўшиқ)

2-бошловчи:

*Айлабон лутфу-карам, наврўзи олам келдилар,
Ўсмадан қоши қалам, наврўзи олам келдилар.
Бир ажиб ҳис уйғотиб ирмоқларнинг хониши,
Куйлашиб савту ажам, наврўзи олам келдилар.*

1-бошловчи: Дарҳақиқат наврўзи олам келиши билан ўлкамиз чиройига чирой қўшилиб боғу-роғлар кўк либос кийиб, далалар яшнаб, шаҳар ва қишлоқлар ўзгача тус олади. Республикамизнинг барча жойларида бу байрам ўзгача кутиб олинади. Мана бугунги даврамизга ҳам жуда кўп меҳмонлар ташриф буюришган, табрик учун сўзни

2-бошловчи: Раҳмат. Наврўз ўлкамиз бўйлаб кезмоқда, барчанинг юзида баҳор нафаси, дошқозонлар осилган, кўк сомсалар ёпилган, бутун ўзбек халқи баҳорона кайфиятда. Келинг навбатни баҳор раксига берамиз, марҳамат.

(Баҳор ракси).

1-бошловчи: Наврўз янги кун, яъни янги ҳосил йилининг биринчи кунидир. Мустақиллик шарофати туфайли бу улуғ байрамнинг тикланиши ўзбек халқини хурсанд қилиб юборди. Наврўз байрамида одамлар бир-бирларига яхши тилаклар билдиради, ёру-биродарлар, қариндошлар дийдор кўришади. Меҳрибонлик уйларида саховатпеша ватандошларимиз томонидан турли хайрия тадбирлари ўтказилади.

Келинг табрик учун сўз навбатини ана шундай саховат пеша тадбиркор

2-бошловчи: Раҳмат, хайрли ишларингизда сизга омад тилаймиз.

*Табиатда бугун ўтли уйғониши.
Нур билан киради дилга орзулар.
Юракда шодлик этади хониши
Лабдан лабга кўчар майин кулгилар.*

*Қуёш кириб келар, ҳам хонадонга
Баробар улашар ёғдусин бугун.
Қуёш табассум этар жаҳонга
Ушалар дилдаги орзулар бугун.*

(Сумалак сайли театрлашган сахна кўриниши, лапар).

1-бошловчи:

*Тахт кўкда чарх урар мисоли қуёш,
Фармондор ўтирар, унда ирғаб бош.
Барча жам, одамлар қарар тахтига,
Жаҳон қойил бўлиб шуқуҳ-бахтига.
Жамшидга сочишар олтину гавҳар,
Шу кунни янги йил-байрам дейишар.
Йил боши хурмузу эди фарвардин,
Дилда на гам қолди, на адоват-кин.
Улуғлар шодлик-ла базм қурдилар,
Юзларин чолғуга, майга бурдилар.*

“Наврўз”нинг келиб чиқиши ҳақида кўплаб фикрлар, афсоналар, мавжуд. Масалан, зардуштийлар давридаги баъзи бир тушунчаларга қараганда, яхшилик худоси Ахурамазда (Хурмуз)-бахор-ёзда, ёмонлик худоси Анхара-майньо (Ахриман)-кузда ва қишда ҳукмдорлик қилар эмиш. Баҳорнинг биринчи кунини яхшилик худоси ёмонлик худоси устидан ғолиб чиққан. Муқаддас сана деб уни байрам қилишган. Бу сана “Наврўз” байрами” деб тан олинган эмиш.

2-бошловчи: Бошқа қадимий афсоналарга қараганда, Одам ато ва Момо ҳаво учрашган кун “Наврўз” байрами деб тан олинган эмиш.

Фирдавсийнинг “Шоҳнома”сида эса янги йилнинг (“Наврўз”) вужудга келиши шоҳ Жамшид номи билан боғланади. Вақт ўтиб, бу байрам ривожланган, унга мос кун аниқланган. У йил “йил боши” вазифасини ўтай бошлаган. Ана шундан бошлаб Наврўз байрами нишонланади.

Байрамларга ярашар шодлик куй-қўшиқ.

(Қўшиқ).

1-бошловчи:

*Сенинг илтифотинг, эҳсонининг билан
Дўстлар дийдорига бир-бир тўяйлик
Адирлар қўйнида айтиб шўх ўлан
Шадод болакайдай яйраб кулайлик.*

(Туман фольклор ансамблининг чиқиши).

2-бошловчи: Мана бугунги байрам дастуримизни ташкилотчисига сўз берамиз.

1-бошловчи: Раҳмат сизнинг ҳам бундан кейинги ишларингизда омад тилаймиз.

Шу билан азиз дўстлар бугунги Наврўз байрамига бағишланган байрам дастуримиз ниҳоясига етди.

2-бошловчи: Сизларга омад ва соғлик тилаймиз.

(Қўшиқ, ракс).

**“Олам гўзаллиги аёлда мужассам” мавзусида бадий
тематик кеча сценарийси**

Баҳорона кайфият билан безатилган чиройли сахнада бошловчи йигит ва қиз кириб келади.

Бошловчи йигит: Баҳорни тараннум этувчи куй садолари остида.

*Оллоҳнинг жаннати ҳоки пойингда,
Шундай табарруксан, буюксан. Аёл!
Садоқат қалбингда, меҳр кўрсатиб,
Муҳаббат яратган суюксан, Аёл!*

Бошловчи қиз:

*Гарчи мен ҳам аёл, қалбимда сукут,
Сенинг таърифингга ожиздир аёл.
Олам таъзим этар, кўз ёшинг унут,
Қадринг шундай баланд, улугсан. Аёл!
Шундай табарруксан, буюксан, Аёл!*

Бошловчи йигит: Ассалому алайкум, даврамизни яшнатиб турган азиз аёллар, муҳтарама онахонлар, азиз опа-сингиллар.

Бошловчи қиз: Ассалому алайкум, бугунги гўзал даврамизнинг азиз меҳмонлари, мунис онахонлар, лобар кизлар, жозибали опа-сингиллар, хуш келибсизлар!

Бошловчи йигит: Бугунги гўзал даврамизга меҳрибон устозларни, муҳтарама онахонларимизни, азиз опа-сингилларимизни таклиф қилганмиз. Биз бугунги байрам кечамизни “Олам гўзаллиги аёлда мужассам” деб атадик. Она меҳри туфайли дунё гўзалдир, юрт обод ва тинчдир.

Бошловчи қиз: Бугунги даврамизда сиз азизларни байрам билан табриклаш учун сўз опага. Марҳамат.

Бошловчи йигит: Раҳмат, сизни ҳам бугунги байрам билан табриклаймиз, яхши тилаклар ҳамроҳингиз бўлсин.

*Аёлни ардоқла, қошида эгил,
Оят бил ҳар нафис мужгонларини,
Аёл, у –волиданг, аёл синглингдур,
Аёл севгучидир ўғлонларингни
Аёлни сев, кўзларидан ўп,
Юзларини ювсин севинч ёшлари.*

*Аёлни ардоқла, уни ҳурмат қил,
Меҳроб бил кўйлагин этакларини!
Ахир, аёллар бор жонини бериб –
Омон сақлаб қолган эркакларини!
Аёлни сев, кўзларидан ўп,
Юзларини ювсин севинч ёшлари!*

Эндиги куй-қўшиқлар муқаддас аёлларимиз учун. Марҳамат санъаткорлар.

(Бир жуфт кўшиқ).

Бошловчи йигит: Аёл бу – хонадон таянчи, болалар қувончи, гўзаллик маъбудасидир. Бугунги даврамизда

шаҳар ва туманимизнинг турли ташкилотларида меҳнат қилиб келаётган аёлларимиз ташриф буюрганлар. Сўз навбатинихотин-қизлар кўмитаси раиси.....га берамиз.

Бошловчи қиз: Раҳмат, сизни ҳам яна бир бор бугунги нафосат байрами билан чин қалбдан табриклаймиз.

*Оппоқ-оппоқ кабутарга ўхшарсиз,
Сарв ила суванбарга ўхшарсиз,
Чарақлаган кўзингизда бир умр
Кулиб турсин бахту иқбол, қизларжон!
Навбат яна санъаткорларга*

(Кўшиқ ва рақс).

Бошловчи йигит: Раҳмат санъаткорлар. Мана даврамизганомли боғча тарбияланувчилари ташриф буюришган. Энди навбатни жажжи болажонларимизга берсак. Марҳамат.

(Шеър, кўшиқ, рақс).

Бошловчи қиз: Катта раҳмат, сизларга соғлик, омад ва бахт тилаймиз.

Аёлнинг меҳр-муҳаббати, назокати, латофати, ипакдек нафислигини, фидойилигини эъзозлаб яшаётган ўзбек ўғлонлари омон бўлишсин.

Сўз навбати.....йигитларига.

(Табрик, кўшиқ).

Бошловчи йигит: Раҳмат.

*Ўйнар, сумбул сояларини,
Бир сеҳри бор Санамжоннинг.
Чимиради қошларини,
Бир сири бор Санамжоннинг.
Ўт чақнайди кўзларида,
Нигоҳида ибоси бор.
Кулгу ўйнар юзларида,
Қалбида бир нидоси бор.
Товланади товус каби*

Марғилоннинг атласида.

Бамисоли Кумуш биби,

Бек йигитлар ҳавасида.

Бошловчи қиз: Энди навбатколлеж талабаларига.
Марҳамат.(Саҳна кўриниши).

Бошловчи йигит:

Сукутда юрамен, кўнглимда баҳор,

Баҳорни куйлайди тансиқ бойчечак.

Тасвири - ҳақиқат, севгига у ёр,

Кўклардан нашида, учқун бойчечак.

Азиз аёллар, даврамиз қатнашчилари! Сизларни халқаро хотин-қизлар байрами 8-март билан яна бир бор табриклаймиз, сизларга сиҳат-саломатлик, ўқишда, меҳнатда, ижодда, шахсий ҳаётда омад тилаймиз. Шу билан байрам дастуримиз ниҳоясига етди, хайр.

(“Муқаддас аёл” кўшиғи).

“Янги йил базми” карнавал кечасининг сценарийси

Ташкилий ишлар

Кутубхонанинг ёки бирор бир ташкилотнинг катта зали янги йил байрамига монанд безатилади. Зал ўртасида арча чиройли қилиб безатилган, меҳмонлар учун ўриндиклар тайёрланган. Барча қатнашувчилар турли костюмларда келишган. Ҳаммада байрам кайфияти.

Бошловчилар даврага чиқиб келади.

1-бошловчи: Ассалому алайкум, азиз даврамиз қатнашчилари!

2-бошловчи: Ассалому алайкум, қадрли меҳмонлар, хурматли ҳамкасабалар.

1-бошловчи: Бугунги “янги йил базми” байрам карнавалимизга хуш келибсизлар.

2-бошловчи: Авваламбор сизларни яқинлашиб келаётган янги йил билан чин дилдан муборакбод этамиз.

1-бошловчи: Сизларга соғлиқ, бахт, узок умр, ишларингизда омад тилаймиз. Янги йилдаги ишларингизда ривож тилаймиз.

2-бошловчи: Келинг байрам кечамизни ажойиб бир кўшиқ билан бошлаймиз.

(Кўшиқ)

1-бошловчи: Янги йил байрами йил бошланиши кадимда турли фаслларда нишонланган. Жаҳоннинг кўпгина мамлакатлари Григорян тақвими бўйича янги йилни нишонлай бошлаганидан сўнг XX асрда Ўзбекистонга ҳам бу анъана кириб келган. Мустақилликдан сўнг 1992 йилнинг 3 июлида қабул қилинган “Ўзбекистон Республикасида байрамлар кунлари” тўғрисидаги Қонун асосида 1 январь – Янги йил байрами деб белгиланди.

2-бошловчи: Дарҳақиқат янги йил байрами жуда кўп мамлакатлар қатори бизнинг она диёримизда ҳам ажойиб тантаналар билан нишонланади. Келинглار дастуримизнинг аввалида даврамизга қорбобо ва қорқизни таклиф қиламиз. Марҳамат қорбобо ва қорқиз, даврамизга хуш келибсиз.

(Кўшиқ. қорбобо ва қорқиз рақсга тушади).

1-бошловчи:

*Орзиқиб кутилган азиз меҳмондек
Ташириф буюрмоқда Янги йилимиз.
Қалбимиз ёришиб нурли осмондек,
Гўзал ҳис-туйғуга тўлар дилимиз.
Янги йил кутмоқлик эзгулик тилаб,
Улуг аҳд саналур ҳар хонадонда.
Шодон чеҳраларда гул очар ханда.
Орзулар мазмуни – тинчлик, омонлик,
Гулзордек яшнасин она-юрт боғи.*

2-бошловчи:

*Асло тарк этмасин эрк, фаровонлик,
Абад порлайверсин Ватан байроғи.
Йиллар ўтаверар бўгинма-бўгин,*

*Ҳаёт занжирида олтин халқадек,
Юракка жой айлаб юрт ишқи чўгин,
Олга бошлайверар бизни дарғадек.
Пешона теримиз билан ўлкамиз
Довругин оламга таратмоқдамиз.*

1-бошловчи: Бугунги байрам карнавалимизга биз бир гуруҳ санъат ахилларни таклиф этганмиз. Ҳозир навбатни ...қизиқчилар гуруҳига берамиз.

(Янги йил ҳазиллари).

2-бошловчи: Энди навбат туманимизнинг хуш овоз хонандаси берамиз.

(Кўшиқ).

1-бошловчи: Барчамиз яхши биламизки янги йил байрамлари ҳеч қачон қорбобо ва қорқизсиз ўтмаган. Ҳозир табрик учун сўзни қорбободан эшитамиз.

Раҳмат қорбобо.

2-бошловчи: Биз бугунги байрам дастуримизда энг чиройли костюмлар танловини эълон қилган эдик. Ҳозир шу танлов ғолибларини тақдирлашни кутубхонамиз директоридан сўраймиз.

Раҳмат. Марҳамат, барчангизни рақсга таклиф этамиз.

(Кўшиқ).

1-бошловчи:

*Яна элимизда муқаддас айём,
Кутяпмиз Янги йил тонгини хурсанд.
Муборак бўлғуси шу қутлуг байрам –
Қутлуг тилагимиз дилларга пайванд.*

Кириб келаётган янги йилимиз мучал тақвими бўйичайили экан. Бу йил айтишларича тўкин-сочин, серҳосил ва осудалик йили бўлар экан. Сизларни янги йил билан яна бир бор табриклаймиз.

2-бошловчи: Байрамона кайфият сизларни йил давомида тарк этмасин, чеҳрангиздан табассум, дастурхон-

ингиздан кут барака аримасин. Байрам дастуримиз ниҳоясида сизларни залда ташкил қилинган янги йил мавзусидаги расмлар кўргазмасига таклиф этамиз, марҳамат.

*1-бошловчи: Хайр, саломат бўлинглар.
Кел, яна шод кўнглимизни айла шодон, Янги йил,
Сенда ижросин кутар кўп орзу-армон, Янги йил.*

“Ўзбекистон байрамлари” мавзусида адабиётлар кўргазмаси тайёрлашнинг тахминий режаси
“Ўзбекистон байрамлари” мавзусидаги адабиётлар кўргазмаси 3 бўлимдан иборат бўлиши мумкин.

1. Ўзбекнинг қадимий байрамлари тарихи

Байрам – халқнинг шодлик ва хурсандчилик куни.

Маҳмуд Қошғарий

Бу бўлимда байрамлар тарихи ҳақидаги адабиётлар қўйилади.

2. Наврўз яшариш, покланиш байрами

*Навбаҳор! Очилди гуллар, сабза бўлди боғлар,
Суҳбат айлайлик келинлар, жўралар, ўртоқлар!*

Ушбу бўлимда наврўз ҳақидаги адабиётлар қўйилади.

3. 1 сентябрь – Ўзбекистон мустақиллиги куни байрами

*Хуррият, келдингми, наҳотки келдинг?
Келар йўлларингда тинҳона толдим.
Менинг ота-онам, жон Ватанимда,
Элим тақдирида абадий қолдинг...*

Зулфия

Бу бўлимда Ўзбекистоннинг мустақиллик кунига аталган адабиётлар қўйилади.

**“Ҳар кунинг бўлсин Наврӯз” номли китоб-суратли
кўргазмани ташкил этиш учун материаллар**

Китоб-суратли кўргазманинг мақсади, кутубхонада ўтказиладиган тадбирларни тўлдиради ва шу мавзудаги адабиётларни тарғиб қилади.

1. Наврӯз байрами тарихи

*Дилимизда баҳор у,
Тилимизда гавҳар сўз
Яна келдингми, Наврӯз?
Яна келдингми, Наврӯз?*

Салим Ашур

Бу бўлимда Наврӯз байрамининг келиб чиқиш тарихи ҳақидаги адабиётлар қўйилади.

2. Наврӯз байрами тантаналари

*“Наврӯз ҳаёт абадийлигининг,
табиатнинг устувор қудрати ва чексиз
саҳоватининг, шу билан бирга бизнинг
бир неча йиллик қиёфамизнинг, урф-
одатларимизнинг мангулик ифодаси
тасдиғидир”*

Ислом Каримов

Ушбу бўлимни Наврӯз байрами кунларида ўтказиладиган тадбирлар, байрам дастурлари ҳақидаги адабиётлар, рангли расмлар билан безатиш мумкин.

3. Сумалак сайли

*Ҳар тунинг қадр ўлибон,
ҳар кунинг ўлсин наврӯз!*

Алишер Навоий

Бу бўлимда баҳор фаслининг тансиқ таоми сумалак тарихи, сумалак сайли ҳақидаги адабиётлар ва суратлар қўйилади.

4. Шоирлар тилида Наврўз

*Аввал баҳор бўлса, қулур чаманлар,
Баргак ёзур гуллар, гунча даҳанлар.
Барча қушлар учар, ўқур чаманда,
Боғу бўстон, тоғу саҳро, ўрмонда.*

Абдулла Авлоний

Бу бўлимда шоирларимизнинг Наврўз, баҳор
хақидаги асарлари қўйилади.

Адабиётлар

Абдурахмонов Ф. Қадриятлар миллат ва унинг ҳаёти учун азиз ва мўътабар бўлганда //Ҳуқуқ.-2004.-№ 3.-Б.5-6.

Алиев А. “Мелодий” ва “Ҳижрий” таквимлар //Тошкент оқшоми.-2004.-1 янв.

Аминов Б. Меҳржон – Мустақил Ўзбекистоннинг шукроналик шодиёнаси: Ниятлар ижроси //Фидокор.-2000.-26 сент.

Аминов С. Ҳаёт гулларига бурканди олам //Миллий тикланиш.-2005.-18 март.

Ашуров А. Наврўз ўтмиш ва бугун //Туркистон.-2005.-19 март.

Бобур. Ғазал: [Наврўз ҳақида] //Қишлоқ ҳақиқати.-1993.-6 март.

Бойтуллаев Р. Яратиш ва яшариш айёми //Тошкент оқшоми.-2003.-14 март.

Бўриев О. Наврўз тарихидан лавҳалар.-Т.: Ўзбекистон, 1990.-62 б.

Жалилова Г. Гулбоғларда кезар Наврўз нафаси //Ишонч.-2005.-12 март.

Исомиддинова М. Ким қандай кутиб олади? Янги йилнинг кириб келиши //Ўзбекистон овози.-2002.-1 янв.

Йўлдош Муқим ўғли Оташ. Наврўз нақли.-Т.: Ўзбекистон, 1992.-103 б.

Каримова Г. Сумалақдан тош топдим //Ишонч.-2005.-4 март.

Мусоқулов А. Бойчечак – Наврўз гули //Соғлом авлод учун.-2003.-№ 3.-Б.18-20.

Муҳамедов С. Мархабо, Янги йил: шеърият //Саховат.-2005.-№ 1.-Б.27.

Наврўз: Наврўз билан боғлиқ кўшиқлар. Афсоналар, одатлар ва ирмлар /Тузувчилар: Т.Мирзаев, М.Жўраев.-Т.: Фан, 1992.-100 б.

- Наврўз шодиёналари: Наврўз байрами ҳақида //Театр.-2001.-№ 1-2.-Б.4-5.
- Наврўзнама: Наврўзи олам ҳафта кунларида доҳил бўлса //Бошланғич таълим.-2004.-№ 2.-Б.4-5.
- Орипова Н. Наврўзи олам //Бошланғич таълим.-2003.-№ 1.-Б.16-17.
- Раҳмонов Ф. Дехқончилик удумлари //Мулоқот.-2000.-№ 3.-Б.33-34.
- Суннатова С. Ҳар кунинг Наврўз ўлсин: Наврўз байрами ҳақида //Бошланғич таълим.-2003.-№ 3-4.-Б.8.
- Файзиев О. Наврўз садоси //Гулистон.-2001.- № 2.-Б.8-9.
- Шодиев Б. Наврўз Амир Темур ва темурийлар даврида //Moziydan sado.-2005.-№ 1.-Б.2-7.
- Шодиметова Г. Оммавий байрамлар безаклари эстетикасининг тарихий эволюцияси // Moziydan sado.-2005.-№ 1.-Б.10-11.
- Юсупов Х. Жамшид – афсонавий қаҳрамон // Moziydan sado.-2005.-№ 1.-Б.7-9.
- Қизил гул сайли: Услубий қўлланма /Ўзбек Билим жамияти; Тузувчи Т.Қаюмова.-Т., 1991.-20 б.
- Қодиров М. Томоша санъати: ўтмишдан лавҳалар.-Т.: Фан, 1993.- 72 б.
- Қозоқов Т., Воҳидова К. Асримиз бошидаги маросимлар //Фан ва турмуш.-2000.- № 3.-Б.26-27.
- Қорабоев У. Ўзбек халқи байрамлари /Масъул муҳаррир Султонмурод Олим.-Т.: Шарқ, 2002.-240 б.
- Қурбонов А. Анъанавий халқ ўйинлари //Ижтимоий фикр. Инсон ҳуқуқлари.-2004.-№ 2.-Б.135-138.
- Ҳабибулла Зайниддин Битикларда Наврўз талқини //Тошкент ҳақиқати.-2005.-12 март.

Мундарижа

Муқаддима	3
Ўзбекистон байрамлари ва муҳим саналар тақвими ...	4
Ўзбекона байрамлар	5
Наврўз ҳақида	8
Янги йил байрами	10
Мустақиллик байрами	15
Рўза ҳайити	17
Қурбон ҳайити	18
Меҳржон	19
Ҳосил тўйи	22
Ўқитувчилар ва мураббийлар куни	23
Хотин-қизлар байрами	24
“Наврўз яшариш байрами” номли мусиқали тадбир сценарийси	25
“Олам гўзаллиги аёлда мужассам” мавзусида бадий тематик кеча сценарийси	28
“Янги йил базми” карнавал кечасининг сценарийси	31
“Ўзбекистон байрамлари” мавзусида адабиётлар кўргазмаси тайёрлашнинг тахминий режаси	34
“Ҳар кунинг бўлсин Наврўз” номли китоб-суратли кўргазмани ташкил этиш учун материаллар	35
Адабиётлар	37

Босишга рухсат этилди 2006 йил “___” март
Бичими 60x84нашр. т.300 нусха. Буюртма №_____

Тошкент, Х.Сулаймонова кўчаси, 33. Алишер Навоий
номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси босмахонасида
чоп этилди